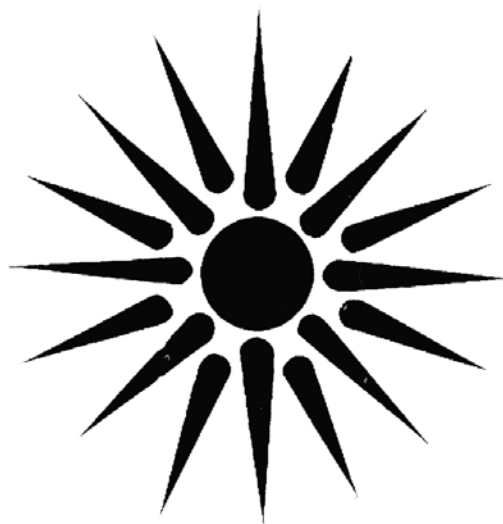

Црницата
Од лозјето на Ламбро

A Novel

By
Паскал Камбуровски

Црницата Од лозјето на Ламбро

A Novel

Published by:

Risto Stefov Publications
rstefov@hotmail.com

Toronto, Canada

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording or by any information storage and retrieval system without written consent from the author, except for the inclusion of brief and documented quotations in a review.

Copyright © 2016 Pascal Kamburovski

e-book edition

August 12, 2016

Беше точно напладне. Сонцето со разжарените зраци немилосрдно ја печеше земјата. Во селото владееше тишина. Неговите жители беа прибрани подома. Од неподносливата горештина јас спасот го побарав под сенката на стариот лиљак (багрем) гордо исправен на средсело, меѓу гумното на чичко ми Ристо и на Сидо. Лиљакот беше средиште на селото. Околу него имаше подигнато сид за седење или за стоење. Тука се собираа селаните и си ги споделуваа маките и радостите. Тука излегуваа и постарите жени со фурките предејки волна или плетејки чорапи, фанели и друга облека за свои потреби.

На двете гумна децата се собираа по зајдисонце кога го враќаа дома добитокот од пасење и си ги играа замилените игри: валка дупка мед, скалаваќа, шаг – шаг, кленса, џамлии и футбол со партални топки, направени од стари крпи и чорапи. Ечеше местото од детскиот џагор.

Тука летно време се вршеа житата со спрегнати коњи. Се радуваа селаните кога родот ќе беше изобилен, што значеше дека годината ќе биде плодна со добар берикет.

На овие гумна со песни и ора се обележуваа традиционалните празници, а особено живописните свадби. Овие изморени и трудољубиви луѓе умеја да се веселат и да се забавуваат на начин на кој тешкотиите ги совладуваа со излив на задоволство искажано преку оротото и песната. Кога ќе засвиреа гилвициите, кога звуците на гарнетите (прв и втор глас), буриите (прв и втор глас), тапанот со бронзените удиралки и тапанчето, ќе ја исполнеа околината, кога земјата и лисјето ќе затрепера од нивните зачудувачки звуци што извираат од длабочините на далечното минато на овој народ, тогаш може да се забележи дека душите на овие луѓе се исполнети со неизмерливо чувство на гордост, среќа и животна сила. Тој сеопшт полет и веселје ги поткреваше и орадоставаше луѓето, зашто од искона до денес оротото и песната за Македонецот се олицетворение на животот. Ретко кој друг народ идентитетот го изразува со песната и оротото како белег на времињата и вековните премрежија. Оротото играно од десно на лево со 7/8 такт, е македонски феномен и традициска реликвија од минатото. Тоа ретко може да се види кај друг народ.

Одземен од овие длабоки спомени, јас се вратив со мислите од тоа време, во моето родно село Кондороби по цели 60 години отсутиност. Се сетив дека бев седнат под лиљакот покрај баба ми Софа која не држеше во прегратките, мене и помладиот брат ми Циле, а на гумното на чичко ми Ристо се славеше празникот Илинден.

Беше господово лето 1945 година. Пред неколку денови тука качен на сидот кај лиљакот, Наум Пејовски од селото Габреш одржа говор пред насобраните селани. Ми останаа во сеќавање неговите зборови: ”Другари и другарки Македонци, изгрее и за нас сонцето на слободата. Од сега слободно ќе живееме на нашата земја. Фашизмот е победен засекогаш ”.

Во паметењето ми останаа сликите од таа прослава неизбришани од заборавот и времето. Пред очите ми оживеа ликовите на разиграониот народ, исполнети со радост и жар што им бликаше од душите со надеж за подобра иднина.

Овој пат беа донесени Гилвиции од повеќе села: Шиштеово, Вишени и Турие. Тука беше и прославениот гарнетист Каратимио од селото Трново. Името на Каратимио беше познато не само во Македонија, туку и во цела Грција. Неговото “кларино” (грнета) можеше да се слушне од запишаните грамофонски плочи низ целиот свет. Свириењето од него пленеше како вистинска магија, особено кога ја свиреше костурската изгија, која важеше за музичко ремекдело . Преживеаните партизани раскажуваа дека во времето на жесток бој меѓу завојуваните страни, кога ќе го слушнеа свирењето на Каратимио сите го прекинуваа пукањето. А сега Каратимио на средгумно на Ристо со избраните гилвиции со волшебните звуци на мајсторско свирење ја маѓепсуваа целата околина. Дури и птиците останаа замелушени од овие волшебни звуци што се ширеа и можеа да се слушнат и во селата Сетома, Тиолишта и Шиштеово.

Кулминација на таа претстава беше настапот на чичко ми Ристо кој требаше да го заигра “Бајрачето”. Чичко ми Ристо беше учесник на Илинденското востание и бајрактар во четата на

војводата Иван Попов. Тој се појави со знамето на четата, кое сите овие години го чуваше како зеницата во очите. Знамето беше црвено и приближно имаше 80 на 60 сантиметри, а со жолто беше претставена жена - борец со антички шлем на главата и со копје, со кое беше прободен непријателот. Со бели букви беше напишано “Слобода или смрт”. За тоа знаме знаеја само чичко ми Ристо и татко ми, кое го чуваа скриено, во сидот од лозјето на чичко ми, близу до реката.

Чичко ми Ристо се фати на орото во светла облека, со елек, на кој видно висеше синцирчето од часовникот. Палтото му беше откопчано. Изјарен иако со седа коса, изгледаше многу помлад од изминатите години. На сите очите им беа свртени кон него. Со нетрпение и возбуда се очекуваше неговиот настап. И не е ништо чудно, зашто требаше да настапи жив комита-бајрактар, со вистински бајрак и да го заигра “Бајрачето” за нив симбол на непокорот. Орото му го носеше најдобриот ороводец во селото, чичко ми Ванчи. До него се наредија преживеаните комити од Илинденското востание: Тане Алексов, Сотир Калфов, Мане Чачев, Кузи Шиштеваров, Динковица Шиштеварова, Томаја Калфова и Виша Шалдарова, кои беа членови на Илинденскиот одбор.

Свирачите, и тие самите свесни за необичниот момент, со голема возбуда и мерак го почнаа свирењето. Чичко ми Ристо откако замавнал со бајрачето што го држеше со десната рака, се внесе целиот во играњето. Се чинеше дека тој не гази на земја, туку лета нагоре во воздух. Во него како да исчезна староста, та се престори во млад јунак. Ги дигаше колената дури до појас и со енергични движења, со свртувања и клекнувања, со душа, исполнета со жар, ја истакнуваше неуништивоста на овој народ и вербата во неговата слобода. Возбудата беше голема. На лицата на жените потекоа солзи. Мажите со гордост го следеа орото и разиграната душа на чичко ми Ристо. Баба ми Софа цврсто не прегрна мене и помалото ми братче Циле. А длабоко во свеста ми останаа нејзините зборови: - Пулете, пулете, ченда на баба, како чичко ви “Бајрачето” го игра, зашто ова не се пули катаден.

Изминатите години покажаа дека овој беше последен пат да видам како навистина се игра “Бајрачето” со свирките на гилвициите, зашто без нивните волшебни звуци што ги пленат душите и ги разигруваат срцата не може да се отслика неговиот сјај, исто како и “Тешкото” што не може да се игра без тапани.

Во тој миг на занес кон спомените не ни забележав дека до мене пристигна бабичка, облечена цела во црно и со црна муфеска (марама) на главата како знак на вечна жалост. Вистински лик на напатена македонска мајка. Од една возбуда се вратив во друга. Станав. Таа ми се јави прва. – А бре кој си ти, чие дете беше ти? Да не си некој од избеганите деца? Ама кој и да си, добро ни дојде! - Јас сум Паскали, син на Ламбро.- Аман бре Паскали па ние сме сој. Јаска сум Марика на Ана. Ме паметиш? Тука малку останаа од тогашните луѓе. Овие свите се или новодојдени, или се деца на наши затвореници кои успеја живи да се вратат од грчките затвори и децата на кодошите што беа скриени во Костур. Сполај му на Господ, шо те донесе пак да се виме.

Се прегрнавме со насолзени очи. После тешки воздишки, таа пак прозборе. - От како ни стигна абер дека го уморија татко ми во тие ерми грчки острови јаска остана туа покрај болната ми мајка. Свите друзи или погинаа или беа исп`ндени од селото како преплашени птици. Многу од нив си го дадоа животот за таа пушта слобода. Не ископачија проклетите од нашата земја.

А се почна од тука, од овој лиљак, кога вјанаа на овој стис продадените кодоши Спиро Ѓамов, Вани Лапов и Иљо Лапов. Тие ги прочитаа имињата на наши луѓе шчо требаше утре да се јават на астиномијата во Костур. Таксиратот ги фати на Насо Шопов, Гелџо Шалдаров, Љонда Шалдаров, Киро Шиштеваров, Панајот Гранцаров, Иљо Ангелков, Ставре Гранцаров, Дочи Шалдаров. Тогаш се појавија првите црни облаци шо ни го запустува селото. Свите во селото беа згрозени и вознемирени од ово што се случи. Свите се питаа оти овие луѓе ги викат во Костур? Тие нишчо лошо не сторија.

- Ние не знаеме нишчо. Таму ќе ви кажат зашчо ве викат. - Им објаснуваше на вознемирениите селани Спиро Ѓамов . - Е така

де, таму ќе ги тефтеросат и бело видело нема да видат. - Се развикал чичко ми Тане. – Си заборави Спиро шо велеа нашите луѓе, дека подобро да загинеш од турски туфјак от колку да се најдеш на грчки тефтер.

Од кај настрешницата на Сидо која беше изградена до самото гумно, и која беше собиралиште на помладите, се слушнаа звуците на песната: “Што е жално да го гледаш, Македонскиот народ”

Си заминаа другиот ден сами, сите како кротки јагниња, прво до селото Маврово и од таму со пампурот до Костур. По неполни два дена ги натоварија како стока во автокините (камиони) и ги турлосаа во грчките острови, без никакво судење. Тоа беше почеток на нашето истребување и на несреќите што ни го запустува селото.

Ја слушав старицата како ми раскажува за прогонетите наши луѓе и се сетив на една случка што ми остана како аманет. Сметам дека сум должен да ја раскажам.

Се случи кога бев вработен во” Рудници и Железарница Скопје.” Тој ден отидов на систематски преглед во нашата амбуланта и случајно седнав во чекалната покрај еден што дојде по лекарска помош. Забележав дека човекот изгледаше крајно исцрпен та го прашав во кој погон работи, а тој ме погледна љубезно и ми одговори: - А бре момче, јас не работам тука, јас сум инвалид со слабо здравје. - Што ти е чичко, од што страдаш? - Го прашав. Човекот беше кожа и коска од слаботија. А тој ја затресе главата и со очајнички глас почна да ми ги раскажува претрпените маки: - Јас уште како 18 - годишно момче бев испратен во прогонство на островот Макрониси. Таму проклетите ми го уништија здравјето. Мене не ми остана уште многу од животот, ама жалам што ми остана еден аманет што не можам да го пренесам и мирно да си умрам. Каков е тој аманет чичко? - Му се обротив со сожалување. - Со нас во островот беше еден старец со голема македонска душа. Тој ни помогна да истраеме до крај. И кога проклетите фашисти решија да ни дадат амнестија, требаше да потпишеме дека сме Грци и дека секогаш ќе го зборуваме грчкиот јазик. Тогаш сите

ние побаравме совет од чичко Јанко. Тој не прегрна сите и не посветува да ја потпишеме изјавата и да си ги спасиме младите животи. Излезете од тука и плукнете на ова што потпишавте, бидете тоа што сте навистина, а јас ќе ве замолам и ќе ви оставам аманет да пронајдете луѓе од Костурско и да им кажете дека Јанко од Тиолишта никогаш нема да потпише дека е Грк. Бев крајно возбуден од ова што го слушнав, зашто Бај Јанко од селото Тиолишта беше мојот вујко од баба ми Евдокија, негова сестра. Го прегрнав човекот и го убедив дека станува збор за мој близок роднина чии негови синови Коста, Кузи и Таки - херојски загинаа за идеалите на татка си. Во таквата средба која беше многу важна за мене, а и за мојот соговорник на кого вистината за Јанко од Тиолишта му тежеше душата, тешко може човек да поверува дека и тоа можеше да се случи. Но таа навистина се случи и аманетот на вујко ми Јанко стигна до мене и длабоко ми се вгнезди во свеста.

Баба Марика забележа дека сум малку замислен, та ме праша: - Паскали помниш кога тука седевме и ги пулевме свадбите на: Спиро Шалдаров со Тина на Насо, Гавро Попов со Султана на Толи, Јорги Шиштеваров со Флора на Шопов, Ванчи на Мањо со Танка на Шамето, Таки Шопов со Клеоника на Шамето, Јани на Мичовица со Динка на Насето, Андреа Шопов со Мика на Панајот, Типо Чачев со Маригула на Мањо, и Наси на Мичовица со Љумба на Дочи? Шо убави денови беа тие, исплнети со радост и со добри надежи. Какви ора се играа! Во какви невестински фустани беа накитени младите невести! Какво приќе се носеше! Какви јадења со месо се готвеа! Каква голема радост и среќа беше тоа! А свето тоа толку кусо траеше. Во селото почна да се зборува дека ќе се направаат и други списоци за праќање во ексорија (прогонство).

Кај луѓето завладеа неспокој. Почна гласно да се зборува за нова војна. Им исчезна насмевката и радоста од лицата. Над небото се појавија нови мрачни облаци. Радоста од дојдената слобода е помрачена од застрашувачките мисли за се што може да се случи во наредното време. Кај луѓето почнаа да вријат спомените од минатото.

Селото Кондороби со 42 куќи и 53 семејства, кое е сместено во живописниот костурски крај, иако не е многу познато во нашата историографија, сепак тоа има испишано светли страници во борбите за независна Македонија. Во Илинденското востание учествуваа сите селани. На чело со Комитската чета која беше составена од браќата Васил, Ристо и Тане Алексови, Мане Чачев, Кузи Шиштеваров, Сотир Калфов, Танас Стергиев, Сидо, Коле и Сотир Ангелков, Панајот и Јанко Гранчарови, Никола Ѓоргиев, Славе Парцанов, Борис и Сотир Ристови, Дамјан Камбуров, Ристо Стефов, Борис Христов, Ѓорги Даскалов, како и Женскиот одбор на чело со Динковица Шиштеварова, беа и Виша Шалдарова и Томаја Калфова - ете тие го ослободија селото и го протераа бегот-Џафер со семејството, а сарајот му го запалија без никакво крвопролевање. Впрочем, целта не им беше убивањето туку едноставно да го ослободат селото. По два дена Џафер им врати со палење на сите триесетина куќи. Селаните беа распрчкани во поблиските села- Тиолишта, Вишени, Черешница и Блаце.

Но откако стивнаа борбите во врска со Илинденското востание бегот-Џафер ги амнестира сите жители на селото и пак ги врати на служба кај него. Тој дури и го заштити селото од грчките андари што ги пустошеа македонските села и ги тероризираа луѓето. Така беше и во 1907 година кога бандитите на костурскиот владика Каравангелис на чело со капетан Закас ги нападнаа селаните што работале на нивјето и убиле пет души. Од нашето село бил убиен пољакот Христо Сечоварци. Постарите селани ги спомнуваа зборови на Џафер пред да побегне во Турција: Послушајте ме Македонци, мене не ми е жал што ќе си одам од кај вас, туку ми е жал што ќе ве поробат Грците.

Борците од Кондороби се истакнаа и во времето на Балканските војни во 1913 година, во редовите на Македонско – одринските доброволни одреди. Меѓу најистакнатите беа Коле Ангелков и Славе Парцанов - во Првата бригада на Шестата охридска чета, Сотир Христов, Коле Георгиев и брат му Кузе во Втората бригада на Десеттата прилепска чета. Сите тие беа носители на споменица за храброст.

Зборовите на бегот Цафер се овистинија по распарчувањето на Македонија во 1913 година. Веднаш почнаа да се прават списоци на неподобните и да ги принудуваат на бегство во Бугарија. Неколку семејства, меѓу кои и поширокото семејство на баба ми Софа беа принудени спасот да го барат во Бугарија. Сите комити за да ја избегнат опасноста од грчките власти емигрираа во Америка. Грчката влада им даде амнестија во 1923 година, и тоа кога им беа потребни војници за војната меѓу Грција и Турција.

Тие сите се вратија дома, освем дедо ми Васил Алексов кој ги испрати другарите со зборовите: Јаска никогаш нема да се врнама дома за да живеам под грчко ропство. Нека ми биде простено од жена ми и од сите роднини и пријатели. Јас ќе се вратама кога ќе биде подигнато ново востание против грчката тиранија.

Тој остана доследен на тие свои зборови, а во селото се врати само да биде закопан во родната грутка земја, без да ја види повеќе својата жена (баба ми Софа) и без да си ги види ќерките Христина и Параскева, а каму да зборуваме за своите внуци, мене и братчето Циле.

По завршувањето на војната меѓу Грција и Турција, почна нов бран на иселувања кон Бугарија од сите костурски села. На нивно место доведоа нови жители надвор од Грција наречени Маџири од Мала Азија. Истовремено почна и забрзувано менување на топонимите и средување на матичните книги во кои секој беше запишан со грчко име и презиме. Во времето на диктатурата на Метаксас во 1936 год, мерките за асимилација и погрчување на македонското население беа уште повеќе засилени и ригорозни. Условите за живеење стануваа се понеподносливи. Чичко ми Тане многу често го раскажуваше случајот кога со магарето натоварено со лубеници отишол на костурскиот пазар, та немирното магарето почна да бега, а тој изнервиран извикал –Чунгш бре пусто! Во тој момент хорофилкакот (полицаецот) го нападна и почна немилосрдно да го тепа и да го навредува. – На кој јазик ти, варварину, зборуваш?

Чичко ми за да се спаси проба да се оправда. –Его кардиа елинас ама глоса охи. Што во превод значи – Со срцето сум Грк, ама со јазикот не можам.

Во војната меѓу Грција и Италија (1940-1941) најголем придонес за победата дадоа македонските војници во редовите на грчката војска.

Од нашето село учествуваа : Ламбро Камбуров, Ночи Иоанов, Андреа Шопов, Гири Типовичин, Гири Мачов, Петро и Иљо Прцанови. Сите тие ја продолжија борбата во редовите на ЕЛАС (Народно ослободителна војска) против германскиот окупатор. Во таа војна учествуваа и младинците: Ванчи Камбуров, Фоти Чачев, Таки Шопов, Спирос Шалдаров и Зубер Ангелков. А загина Фоти Чачев.

По капитулацијата на Грција од страна на фашистичка Германија, за управител на покраината Македонија, бугарските власти го назначија Никола Георгиев, познат како Бај Кољо, а за негов заменик брат му Кузе.

Бај Кољо штом пристигна во Македонија со својот одред составен од околу стотина коњаници, прво го посети родното село Кондороби, во бела офицерска бугарска облека. Јавајки го коњот горе долу низ селото, тој извикуваше: - Од сега Кондороби ќе живее слободно. Грчиштата што се населија на нашата земја, ќе ги вратиме таму од кај што дојдоа.

Ми останаа во сеќавање неговите зборови: - Ние не искаме фасул манца и пиперки на каче, туку искаме достоинствено да живиме, а не гладни под грчкиот јарем.

Во костур тој беше примен како градоначалник. Во своето претставување им се обрати на преплашените и до крај испаничените костурчани: -Костур, Костур, ебем ти Костур, јас те палам, јас те гасам. Пред крајот на војната тој беше убиен од борците на ЕЛАС, а брат му Кузе се спаси со бегство во Бугарија.
Додека јас се занесов со размислувањата за минатото на нашето село, старицата Марика стана и ме покани кај неа дома. – Дојди,

Паскали, во мојата к`шча. Јаска таму живеам сама како пустовелка, ама ќе најдам нешто да се почастиме и да си поприкажваме.

- Е оваа е к`шчата во која јаска живеам. Таа е последна од старите к`шчи што остана до денес. И таа како и јаска е последен спомен од минатото. После селото ќе биди целото метаморфосано. Затоа му го сменија и името проклетите од Кондороби на Метаморфоси, што значи “преобразба.”

- Ајде бре Паскали, ти си писмен и опулен човек, кажи зашто ни се случи сето тоа? Кажи кој ни ја фрли ова катаара и ни го запустуи селото? Ние ништо лошо на никој не му направиме. Ние едино што сакавме беше да не остават слободно да живиме. Кај е Господ сето ова да го види! Како може Господ ова да го дозволи? Ние секој ден се крстевме и го молевме Него да ни помогни. Нашите предци меѓу првите од костурските села подигнаа црква со свои средства, и тоа кога беме под турско ропство. А виде сега што се случи! Зашто не ја спречи оваа проклета грчка тиранија? - И продолжи - Колку даде жртви ова село, колку солзи се изронија, колку к`шчи се запустени колку мајки се оцрнети! Нема фамилија што не даде жртва. Од дедо ти Мањо излегоа партизани татко ти, мајка ти, чичко ти Ванчи и тетка ти Евгенија. Загинаа Ванчи и Евгенија. Од чичко ти Таки излегоа партизани Кузи, единсвениот син и трите негови чупи Рина, Сика и Петрула. Загинаа Кузи, Рина, и Сика. Од Љонда Шалдаров пушка зедоа тројцата негови синови Гавро, Дини и Стефо како и ќерка му Циља. Загинаа сите тројца негови синови. Од фамилијата на Гељо Шалдаров се бореа Спино, Ѓорги и Ламбро. Загинаа Спино и Ѓорги. Од Насо Шопов се бореа Андреа, Таки, Јани и снаите Клеоника и Мика. Од Мане Чачев синовите Фоти и Типо. Загина Фоти. Од Шори Шалдаров загина син му Наси. Од чичко ти Ристо Алексов се бореа Кољо, Гича и Вејка. Од чичко ти Тане Алексов - Махи и Гена. Загина Гена. Од Димитри Парцанов се бореа Ламбро, Сотири и Стефо. Загинаа Сотири и Стефо. Од Дочи Шалдаров Рина, Васил и Ицо. Загина Ицо. Од Наси на Шори загинаа Наси и Џоци. Од семејството Ангелкови се бореа Дуро, Зубер, Васил и Динка. Загина Васил. Од Панајот Гранцаров се бореа Јанчо и Магда.

Од семејството на Шамето се бореа Лазо и Танка. Исто така партизани беа и Јани Михов, Ночи Иоанов и Гири Лапов.

Толку крв пролеана и на крај не само да не ја видиш слободата, туку да бидеш ископачен од својата земја.

Кондорбени масовно и со голема решителност учествуваа во редовите на ДАГ (Демократска армија на Грција). Големиот копнеж кон слободата ги натера да се откажат од се што им било драго и да го земат оружјето в раце. Чичко ми Ванчи и Јани Михов само што се оженија. Тие со кренета глава и свесни што може да ги снајде, пркосејќи и на смртта, стапија во борба вдахновени од идеалите на своите предци со паролата “Слобода или смрт.”

Рендењето на жените и оплачувањето на паднатите борци станаа секојдневна појава. Еден од паднатите јунаци беше и чичко ми Ванчи. Тој беше еден од најистакнатите личности во нашето село. Секогаш прибран, пристоен, висок со добра става, трудољубив, полн со животна сила и секогаш добро расположен. Учествуваше во редовите на ЕЛАС против германскиот окупатор и беше еден од првите борци на ДАГ против фашистичката власт на Грција. Загина на планините на Грамос во обид да ги спаси соборците нападнати од авионите на непријателот. Гранатата му го разнесе телото. Залудно сестра му Евгенија му го бараше телото. Загина без да биде закопан.

Трагична беше и судбината на Евгенија. Таа беше најубавата чупа во селото. Кривка, грациозна, со костенливата коса и со црните очи пленеше со божествена убавина. Душата и беше исполнета со радост и добрина. Ги одушевуваше сите кога таа ќе се фатеше на оро. Здивот им застануваше на сите кога таа ќе го играше засаканото нејзино оро “Мори чупи Костурчанки раширете го орото”. Истото тоа го правеше и како млада партизанка кога го играше и орото “Што мие мило ем драго млада партизанка да станам”... Таа беше миленичка и украс на 18 Бригада на ДАГ, особено на баталјонот на бестрашниот борец Михаил Апостолов, со потекло од село Крчишта, наречен Гранитис. И не беше ништо чудно што меѓу нив се роди чувството на меѓусебна симпатија и љубов. Си дадоа збор дека

по војната ќе се земат. Евгенија беше еден вид амулет во својот баталјонот, а и во целата бригада. Незамисливо беше неа да ја снема. Да не биде меѓу нив.

При крајот на март 1948 Гранитис беше лично зафатен со истражување на височината Клефтис на планинскиот масив Грамос, од каде што требаше да бидат протерани владините сили.

Во тој миг пристигна итна заповед од Генералниот штаб на ДАГ, 16 Бригада на ДАГ, на чело со генерал-мајор Ипсилантис, и 18 Бригада на ДАГ, на чело со генерал-мајор Пандо Ваена, итно да се упатат кон Амарбеја и Перија на падините на планинскиот масив Олимп за да ги заштитат младинците, доброволци од Атина и Пиреј, што требаше да пристапат во редовите на ДАГ, а беа жестоко нападнати од монархофашистите. Двете Бригади беа составени исклучително од македонски партизани и партизанки, доброволци. Тие набрзина без соодветен тактички план и без неопходна подготовка, дури и без потребната облека и храна, побрзаа да ги спасат грчките младинци. Се водеа тешки борби со грчката владина војска, која подготвено ги очекуваше нападите на партизаните. При повлекувањето од тие заснежени планини, исцрпени докрај и жестоко напаѓани од непријателската артилерија, партизаните имаа големи загуби. Тогаш и Евгенија беше ранета од експлозија на граната. Неможно беше да и се помогне. Беше оставена под една карпа на планината Фламбуро. За многу кусо време пристигнаа непријателските војници, а по нив и Маите. Така беа нарекувани припадниците на специјалните одреди за чистење на теренот, за убивање на ранетите партизани.

Со истата граната во ногата беше ранет и младиот партизан Ристо Келцаков. Кога ги слушна гласовите на владините војници, тој се истркала низ брегот и се скри во грмушките. Од таму ја видел застрашувачката смрт на Евгенија. Маите задоволни од пленот, ги извадија ножовите. Едниот од нив го стави ножот на уста како касап кога ги коле јагнињата, ја фати за коса беспомошната девојка и ладнокрвно со очигледно задоволство и го пресече гркланот.

Гранитис со нескриена возбуда го чекаше враќањето на борците. Беше вознемирен за судбината на својата љубена. Почнаа да пристигнуваат и првите партизани исцрпени до крајни сили. Гранитис со нетрпение очекуваше да ја види Евгенија и нејзиното вечно насмеано лице. Но наместо тоа, ја дозна трагичната вистина за нејзе. Цел растревожен од неочекуваната вест, повика четворица храбри партизани, ја зеде носилката и потрчаа да ја спасат ранетата и оставена беспомошната девојка. Стигнаа на покажаното место во утринските часови. Гранитис не можеше да претпостави дека ќе виде таква глетка. Го зеде во преградка нејзиното масафрирано тело и се чинеше дека не постои сила што ќе го раздели од неа. Агонијата траеше се додека неговите другари не го ископаа гробот. Евгенија, тетка ми го заврши својот краток живот без присуство на роднина, во името на големите идеали за слободна Македонија. Тоа се случи на 29 март 1948. На раката уште ја имаше мартинката. Со доаѓањето на првите ластовички требаше да ја фрли на некој од грмушките за да и донесат среќа. Не и беше пишано да го слушне пеењето на ластовичките.

Пред да заминат од овој тажен погреб, го слушнаа гласот за помош на ранетиот партизан. Го зеде на носилка и му го спасија животот на единствениот сведок на овој нечовечки и гнасен чин.

Гранитис наредниот ден без официјална наредба од Штабот, го зеде својот баталјон и со невидена жестокост го нападна непријателот на кој му нанесе големи загуби и го протера од заземените позиции.

Непријателот беше победен на планината Клефтис. Но судбината сакаше и тој во оваа херојска борба да го загуби животот.

Маркос Вафијадис, врховниот командант на ДАГ, во своите мемоари напиша: “На 31 март 1948, на Грамос херојски загина Михаил Апостолов – Гранитис од селото Крчишта, командант на баталјонот на 18 Бригада на ДАГ”.

Марика цело време ме гледаше како сум замислен и ме остави мирно да се вратам во тажните спомени. На крајот прозборе. - Ти Паскали помниш дека пред да си заминеш заедно со другите деца, дека дојдоа бурандарите во селото со неколку автокините (камиони) и ги зе доа нивните луѓе заедно со покуќнината и ги донесоа во Костур. Тоа беа семејствата на Спиро Ѓамов, Вани Лапов, Иљо Лапов, Ѓиро Симов, Пандо Камберов, Иљо Парцанов, Петро Парцанов, фамилијата на Фотињоти, Динчи и Чоли. Свите беа однесени во Костур. Ние мислевме дека сакаат да ги заштитат од партизаните. Се чудевме зашто да бегат од партизаните кога партизаните ништо лошо не правеа. После разбравме дека тие проклети фашисти намерваа да ги одделат нив од нас за да можат полесно да не истребат од нашата земја. Потоа знаеш што се случи, дојдоа партизаните да ве соберат и вас. Тажни беа тие денови. Мајките се споулавија. Иако партизаните ги тешеа дека ова кратко ќе трае и дека победата ни е близу, тешко беше некој да ги смири. Полезна ти мајка ги кубеше косите зашто не знаеше што да прави со двете деца, со тебе и Цилето. А каде да го најде татко ти кој се бореше на Грамос и да го пита што да прави со децата. И таа реши тебе да те пушти да си заминеш во непознато, а при себе го задржа Цилето. Јаска пак не можев да ја оставам мајка ми болна пред умирање и останав крај неа. А моите две братчиња, Ночи и Јани, си заминаа. Свите си заминаа. Останавме само јаска и твоето братче Циле.

Тогаш го напуштија селото вкупно 47 дечиња, млади фиданчиња одкоренети од својата земја, на кои подоцна од грчките власти им било одземено правото за повторно враќање како непожелни лица со негрчко потекло. Каква иронија за држава што се смета за лулка на светската демократија! Заминаа за повеќе никогаш да не се вратат:

- Таки, Рина, Фони, Ѓели, Мика, Софа и Спиринка Шалдарови
- Кочо, Паскали, Васил и Доне Шопови.
- Кузи, Сотири, Стерио и Дота Иоанови
- Дита и Ламбро Москови
- Ели, Таки и Ристо Шиштеварови
- Ночи и Јани Чачеви
- Паскали, Ставрула, Глигор и Маријанти Камбурови

- Гири и Ленка Михови
- Хрисанти, Дине, Софија и Дорка Ангелкови
- Рина и Ристо Шамови
- Дини и Лазо Калфови
- Таки, Сотири, Ѓорги и Јана Гранчарови
- Павле и Илектра Иоанови
- Сотир, Гири и Лена Шлупкови
- Вејка и Танас Пападинови

Како мајки придружнички на децата беа избрани Гена Иоану, Тина Шалдарова и Каљопи Ангелкова.

Се сеќавам добро на тој ден. Целото село беше во паника и сите беа обземени од тага и очај. Дедо ми Мањо (Дамјан), најверојатно за да ме спаси од неподносливата ситуација, ме повика да одиме да го кроиме лозјето на татко ми. По пат ми раскажуваше за некои од државите во кои луѓето живеат слободно и децата им се школуваат. Кога ја спомна Полска тој ми рече дека целата држава е едно рамно поле. А јас, зачуден го прашав: -Како бре дедо а од каде изгрева и зајдува сонцето кај нив? И не е чудно што му го поставив тоа прашање, зашто нашето село беше обиколено од сите страни со планини и секој точно знаеше од кој врв изгрева Сонцето и точно на кое место зајдува.

Судбината сакаше баш во Полска да ги поинам следните 20 години.

За многу кусо време стигнавме до лозјето. Лозјето наше, како и сите други лозја, е во месноста Жолтна, што се протегаше од падините на планината Орлов Камен дури долу до реката. Нашето лозје се наоѓаше меѓу лозјето на чичко ми Панди од северната страна, лозјето на Гири Мачов од јужната страна, и од западната страна беше лозјето на Наси Шопов, а од источната беше трапчето и лозјето на Ставре и Панајот Гранцарови.

Кога почна кроењето одев зад дедо ми ги собирав исечените гранчиња. Наеднаш од распуканата земја ми излезе едно изртено стебленце со отворени две ливчиња. Го викнав дедо ми.

Тој внимателно го погледна. Се замисли малку и ми рече да го извадам `ртулецот и да го посадам на кошот меѓу лозјето на Наси Шопов и лозјето на Гири Мачов. Јас го послушав, ја поткопав земјата со прстите, го извадив `ртулчето и го посадив точно на синарот меѓу трите лозја. Тогаш беше 29 март 1948, кога сверски беше масакрирана тетка ми Евгенија. Нека ми биде дозволено почитуван читателе да се заколнам во се што ми е најдраго дека ова што го напишав не е никаква литературна метафора, туку е чиста вистина.

Доцна попладне се вративме дома. Беше жално да се гледа мајка ми која цел живот не беше го видела татка си, а сега ќе треба да се раздели и од своето чендо. Баба Софа и баба Кија (Евдокија) ја преколнуваа проклетата судбина што го снајде нашиот род. Уште мракот не беше паднат кога колоната на прогонетите дечиња го напушти селото и тргнаа кон непознат свет. Подоцна ќе ја пеат песната: “Каде сте Македончиња, каде сте, кај отидовте, за вас плаче Македонија.” Но тие беа прогонети за секогаш и им беше забрането да се вратат на родните огништа.

Во селото останаа повозрасните жени и старците, а од децата Марика и Циле. Тешки маки претрпеа останатите жители. Беше летно време. Требаше да се ожнее и да се собере житото, да се искошат ливадите и да се прибере стоката. Сите овие работи требаше да се извршуваат внимателно, зашто Костур и непријателската војска беа одвај 8 километри од селото. Насобраното жито и сено требаше веднаш да им биде доставено на партизаните, а тоа требаше да се прави ноќно време за да се избегне пукањето на топот поставен на ритчето до Костур, од каде што секојдневно беа напаѓани околните села.

Голем беше придонесот на малиот Циле, задолжен за прибирање на разгонетиот добиток и помагање на своите баби. Постарите луѓе го набљудуваа патот да не случајно доаѓа непријателот. Жените и мајка ми со детето ноќите ги поминуваа надвор од селото. Скриени кај месноста Орлов Камен, Кипов Трап, Пештерата над селото и Црвената плоча. Сите веруваа дека наскоро ќе ја дочекаат победата. Но наместо тоа дојдоа политичките активисти на ДАГ и им соопштија дека

непријателската војска во најскоро време ќе почне офанзива за заземање на Вичо и им се препорача на сите што можат да се движат што побргу да го напуштат селото. Полошо не можеше да ги снајде. Наместо слобода сега и тие требаше да ги напуштат родните огништа. Жалосно беше да се гледаат овие луѓе, кои невиновни и недолжни го напуштаа селото и побараа спас на друго место. Секаде се слушаа лелеци и плач. Потекоа многу солзи. Вознемирени и растревожени до крајни граници, тие го напуштија селото и го фатија Дрварскиот Пат кој водеше кон планинските села Черешница и Блаце. Наредниот ден се качија на легендарната и опеана планина Вичо. На секаде можеше да се забележат гробови на паднатите борци партизани.

Партизаните и партизанките ги дочекаа бегалците со оро и песна за да им го олеснат очајот и колку што беше можно да ги расположат. Таму ја осетија вистинската сила на песната:

“Што мие мило ем драго, млада партизанка да станам;

Млада партизанка да станам на таа Вичо Планина”.

Партизаните ги тешеа растревожените луѓе надојдени од повеќе села и ги убедуваа дека непријателот никогаш нема да го земе Вичо и Грамос. Дека овие две легендарни планини ќе станат гроб на омразените фашисти.

Наредниот ден бегалците се упатија преку селата Бапчор и Кономлади до селото Ошчима, каде што грчките комесари извршија распоред. Девојките и помладите жени беа вооружани и веднаш испратени да се борат на Грамос, а повозрасните жени беа одредени како носилки на ранетите партизани. Старите мажи и жени беа задолжени за работи во фурни и перењето алишта. Малиот Циле стана љубимец на партизаните. Му најдоа партизанска капа, што му ги покриваше очите и ушите, но со облеката и кондурите беше неможно тоа да го направат. Кога мајка му со другите жени ќе замине да ги спасува ранетите партизани како што беше по битката на Мали-Мади, на Шиштевската Бука и на таа проклета битка за освојување на градот Лерин, Циле одеше кај ранетите партизани и таму ги слушаше нивните тажни раскажувања. Многу се радуваше кога

им носеше вода, но се криеше кога им ги преврзуваа раскрвавените рани. На крај мајка му беше убедена да ја прифати разделбата со него и тој го најде спасот и благосостојбата во демократска Југославија. Во тоа и помогнаа моите писма што ги праќав од Полска, во кои и пишував дека сум добар и дека почнав да учам.

Во селото останаа само изнемоштените старци и малечката Марика.

Кучињата залудно ги бараа своите стопани. Немаше кој да оди по вода на чешмата или до бунарот на Калфови. Немаше кој да го пасе добитокот. Но оваа состојба не траеше предолго, зашто по неколку дена пристигна војска до заби вооружената, а зад нив крволочните убијци, Маите.

- Марика! Можам ли да те замолам да ми раскажеш се што се случуваше во селото од како си заминаа луѓето. Ние што бевме избегани слушнавме за многу работи, ама ти најдобро тоа го знаеш.

- Абре Паскали, шо да ти кажам. Тоа на никој да не му е пишано. Тие Христосови маки тешко може да се кажват. Ами најпрво дојде војската. Таа дојде и си замина. По нив стигнаа проклетите Маи. Тие се покажаа како крволочни сверови. Одма почнаа со колежот. Ги обесија Сидо Ангелков шо беше најумниот во селото, мајката на Ночето и сиромашката жена на Сотето. Потоа почнаа да го пљачкаат селото и да ги палат к`шчите на тие шо беа партизани. Ја изгореа и вашата шотуку направена к`шча. Баба ти Кија таа умре порано. Не можеше гламната да ја преболе загубата на Ванчи и на Гена. А баба ти Софа тогаш се намерваше во старата к`шча на Чачеви. Таму татко ти ги чуваше говедата. Кога таму влегоа проклетите ја најдоа баба ти сама. Таму беше вашата крава Руса, магарката со малото прленце и козата со двете цапиња. Јаска бев скриена во нашиот келар и од пенцерчето сиркав шо се случува. Тие штом го забележаа пленот, значи цапињата, почнаа да ги тријат рацете од задоволство и се втурија кон нив. Ги фатија и пред очите на баба ти ги заклаа. Баба ти почна очајнички да вика и да ги проколнува проклетите - Дамла ниедни да ве удри! Бело

видело да не видите! Господ да ве проколни! Во пеколот да изгорите!

Гласот на баба ти го слушна вашето замилено куче Канели, кое тогаш се намерваше кај Дрварскиот Пат, зашто кутрото таму ве чекаше да се вратите. Чудно куче, бре Паскал беше Канели. Тоа вас ве придружуваше кога вие си ги игравте омилените игри. Помниш дека и тебе ти ја носеше чантата кога одеше или кога се враќаше од скољето. Такво друго куче немаше ниту во нашето село, ниту во кое било друго село. Тоа го роди кучката на дедо ти Мањо, Фула, а велеа дека дамарот му беше од Шарпланинските кучиња. Таму едно лето Фула беше со овците на Парцанот на планината Мали-Мади. Тоа ни го чуваше целото село. Не оставаше ниту волк да се приближи во селото. Кога на дедо ти Мањо му се изгуби една овца, Канели истрча ја пронајде и ја донесе дома. А помниш шо и направи на Сија Шалдарова кога жените ги переа пљаките на трапот. И јас таму беше. Дојде и баба Софа со п`лна молафта пљачки за перење. Се разбира дека ја придружуваше Канели. Тоа никаде не ја оставаше баба ти сама да оди. А Сија Шалдарова се пошегува, ја грабна мулафтата на баба ти и почна да бега. И тогаш Канели и се втури ја зграпчи за фустанот, го растргна и ја остави Сија гола до половината. Се скапаа сите од смеа, зашто кутрата не можеше така да се врне во селото. Многу беше нажалено пустинското кога вие си побегнавте од селото. Кога си замина ти тоа не само шо беше затворено во племната, туку и беше врзано. Истото го направи и баба ти Софа кога си заминуваше Циле и мајка ти. Немаше сила која ќе го спречеше да се раздели од вас. Оттогаш полезното стално ве чекаше кај Дрварскиот Пат за да се врните. Штом го слушна очајничкиот глас на баба ти, тоа се втури шо побргу да и помогне на беспомошната старица. И тоа го направи без да размислува на каква опасност се изложува. Со молскавична брзина му се цитна на едниот од напасниците го кутна на земја, но пред да му го скине гркланот тоа беше прободено со штикот од пушката на другиот војник. Тоа падна долу, а тие уште му плускаа во главата. Баба ти сирота не можеше да го издржи сето тоа, ја грабна мотиката и за малку ќе го погодеше едниот по главата, но другиот ја удри со кундакот од пушката и таа падна на земја.

Пусто велите од како си ја завршија работата, ги звеа одраните цапиња и побрзаа во други куќи да барат плен.

Цела ова проклета глетка се одигра пред моите очи и пред заплашените очи на кравата, магарката со прлето и мачката која беше качена на гредата под стреата. Прво и пристигна на помош на онесвестената баба прлето кое почна да и го лиже лицето. Мачката се втури да му помогне на Канели, но од како се увери дека тоа е мртво таа се врна кај бабата и почна и таа да ја лиже. За момент сиротата баба ги отвори отежнатите клепки, потоа се фати за вратот на прлето и така успеа да се крени на нозе. Тогаш и јаска се втурив шо побргу да и помогнам. Заедно му го ископавме гробот на Канели и го закопавме зад племната. Ме замоли да ја отрешам врзаната крава и магарка за да можат слободно да се движат и таа со последниот кувет влезе во к`шчата, легна на рогозината и умре. Греота е шо ги слушаш овие работи, Паскали, ама шо да се прави. Господ така сакаше. Тој не проколна, ама не знаеме зашто тоа го направи. Зашто дозволува такви неправди да му се прават на недолжни луѓе? – Не знам ниту јас што да кажам. Може за да им го разоткрие и разобличи вистинското лице на неверниците. Може за да докаже дека во светот владејат побратимците на ѓаволот.

Во селото пак се слушнаа лелеците и плачот на изнемоштените стари лица. Тие сосила беа натоварени во камион и однесени до селото Вишени. Таму ги растоварија и ги пуштија сами да си одат кај своите значи кај партизаните. Меѓу протераните беа Ристо и Тане со жените, како и жените на мажите кои претходно беа интернирани на грчките острови Љондевица, Шамевица, Ставревица, Насевица, Ѓелевица, Кировица, Иљевица Панајотка, Сотирица и Дочевица.

Во наредните денови целото село, беше запустено. Потоа се врнаа од Костур како победници, избеганите порано фамилии. На сите им имаа доделено пушки за секој случај да се бранат од партизаните. Почнаа и тие да ги пребаруваат запустените куќи и да прибираат се што имаа оставено избеганите соселани. Сега си ги поделија оставените нивје и почнаа нов живот. Тогаш му го сменија и името на селото од Кондоропи како шо го имаа наречено Грците на Метаморфоси, демек “Преображение.”

Потоа почна све да се менва. Почнаа децата да се женат со Маџирки, а чупите со некој новодојдени кужна од кај. Донесоа даскал и поп од Костур. На преобразеното село не му ујдисваше да има две цркви, една како шо ја велеа бугарска, а другата грчка, затоа го донесоа бискупот од Костур кој прв ја удри копачката на сидот на нашата стара црква и потоа таа беше целата урнисана. Ама се случи чудо невидено. На враќање за Костур бискупот падна од магарето и умре на местото. Заедно со уривањето на црквата го урнисаа и горното сколје, зашто и тоа го сметаа за бугарско.

Во селото беше забрането да се зборва на македонски език. Особено беше забрането да се зборва на наш език со децата. Ако некое дете во сколјето ќе испушташе некој наш збор, одма се повикуваа родителите и им се закануваа дека нивното дете ќе биде истерано од сколјето. Подоцна отворија детски јасли за најмалите деца, за да можат уште од мали години да го учат грчкиот език. Ни го сменија езикот, Паскали, Ти знаеш шо значи тоа. Сега осем јаска никој не го знае македонскиот език. Ни сменија се проклетите но душата никој не може да ни ја смени. До кога ова ќе трае не се знае ама времето работи за нив. Сега се збори дека ќе ги преименуваат и имињата на месностите. Нема повеќе да велеме Дивата Топола, Орлов Камен, Миливи Нивје, Жолтна, Кипов Трап, Црвената Плоча, Пиров Камен, Белите Камења, Долната или Горната Горица, Коријата, Батакот, Дабчето, или Донтова Ливада, Ајвазова Ливада, Пападинова Ливада, Вишенската Ливада, Ванчова Ливада, или Гемова Ливада. Децата шо израснаа после војната, не знаат шо е коленда бабо. Папсаа полека и звуците на гилвициите. Сега на свадбите свират со синтијзаери и други циривешки. Не се носат повеќе мартинки на пролет, не се китат со нив чупите и дечињата, не им се стават бувчиња на јагнињата, тие се сметат за пагански обичаи кој треба да се заборават. Не се пеат повеќе македонските песни. Му ја сменија омјата на селото и ископачија све шо беше наш белег. Дури и орлите си ги напуштија седелата на Орлов Камен и побегнаа кужна кај на други места. А ти знаеш дека името на нашето село е од големите орли шо се велеа кондори. Тие како шо се раскажуваше можеа и јагне да подигнат. Долу под Орлов Камен, на Жолтна се намерваа сите лозја на селото. Кондороби

беше надалеку познато не само по своите имуници (лубеници), туку и по грозјето и вината. Нашето село беше познато и по лековитата вода што се намерваше на коријата покрај реката. Таму гредеа луѓе не само од околните села, туку дури и од стара Грција, а понекој и од Бугарија. Сега многу зборват и за црквичето Сотир. Велат дека во последно време тоа е најстар белег од минатото не само тука кај нас, туку во цела Грција. Го нарекоа “Сотир Спасителот”.

Го запустува и полето. Сега не можат таму да се видат златните класје на житата и зелените ливади, полни со најубавите цвеќиња. Не може да се слушнат песните на жнеарките и аргатите, ни да се видат косачите на ливадите, со коси што како брич ја косеа тревата. Целото наше поле е засадено со емиши, главно со лапки. Секоја година доаѓаат од Костур агрономи и ги напрскуваат дрвјето најмалку 12 до 14 пати годишно со отрови. Од тие пусти отрови ги запустува нивјето. Сега таму не можеш да видиш ни желка, ни гуштер ни врапче, ни еребица, ни зајак, ни змија што се вели, дури ни мравка и скакулец. Се запустува и езерото. Не можеш таму да ја видиш таа трска што порано беше како орман. Ги истребува видрите што ги имаше многу во езерото. Ги нема патките, гошчанките (црните лиски), бабиругите (нуркачи) чатлабабите (цапли) и цел буљук другите птици. Помниш каква чиста вода имаше езерото? Вие се капевте и понекогаш носевте и по некоја школка. Помнам еднаш кога ти му донесе една на дедо ти. Тој ја отвори и ја изеде жива.

Отровите беа пренесени и кај луѓето, со тоа што кога го ја донесоа водата во селото, водата беше земена од Донтова Ливада, која се намерваше на сред полето, каде што имаше најмногу липазмата (хемиски елементи). А по тие ливади некогаш се нршеа турните (штуките.) кои преку `даците доаѓаа од езерото до ливадите. Ти, Паскали, беше најбрзиот за фаќање турни. Ти ги фаќаше уште кога тие беа по `даците. Ама брат ми Ночи ја имаше фатено најголемата турана кога таа беше излезна на ливадата. Тој се бореше со неа додека ја фати. Костурската риба беше прочуена многу надалеку. Ја бараа насекаде. Татко ти најдобро тоа го знаеше, зашто тој беше рибар.

Шчукај Паскали! Ќе ти кажам уште за една работа но знам дека нема да ми поверуваш. Ама тоа ќе го видиш, зашто е на вашето лозје. Се работи за една црница шо ја нарековме Црницата од лозјето на Ламбро. Значи, на татко ти. Таа стана страв и трепет за селаните. За неа како да не важеа промените шо се случија во селото. Таа одма, откако си заминавте вие, почна да расте и за неколку години ги покри лозјата, шо се намерваа близу до неја. Се чудеа и се питаа селаните дали ова е за добро или за лошо. Таа не раѓаше црници. Во неа се собираа свите птици, а наутро почнуваа да црцорат и да ги пеат милозвучните песни што се слушаа дури до селото.

Вознемиреноста на селаните достигна врв кога тие решија да и стават крај и да се спасат од неа. Прво решија да запалат слама на нејзиното стебло но црницата остана негибната. Потоа се натокмија со секира да ја исечат, но ги фати страв да не ги удри катара и ја оставија. На крај селаните сакаа да повикаат бичкици од Костур за да ја исечат. Но од како се јавија некој болести во селото, а и починаа неколку луѓе, завладеа паника кај луѓето, а некој од нив ги испратија своите деца дури во Австралија. И од тогаш шо велиш, Паскали, црницата остана негибната. Свите се плашеа дури да и се приближат. А Јани Шопов, чие лозје беше најмногу покриено со вејките на црницата, од страв престана дури и да ора на тоа место. Шо да ти кажам, ако сакаш и не се плашиш можеш да одиш и да ја видиш.

Е-бре Марике, Марике, па јас и за тоа дојдов. Јас не знаев дека некого од старите ќе сретнам тука, ниту дојдов да ја видам нашата куќа, шо беше изгорена. Дојдов да им запалам свеќа на умрените роднини и да ја видам мојата црница. Моја, зашто јас ја посадив.

- Молчи, Паскали, да не те слушни некој зашто кој знае шо може да се случи. Еми шо велиш, бре Паскали, кажи како тоа ти ја посади?

- Тоа се случи на денот пред да го напуштиме селото, кога со дедо го кроевме лозјето. Го паметиш тој ден? Беше 29 март,

кога тетка ми Евгенија беше заклана од проклетите фашисти. Тоа мало стебленце што ми се појави пред нозете, а јас го посадив на синарот меѓу нашето лозје и лозјата на Наси Шопов и на Гири Мачов беше дар од Господ. И затоа црницата остана негибната од никого. Таа опстојуваше гордо зашто таа беше симбол за неуништливоста на нашиот народ. Таа им кажуваше на сите тие што го изменија селото дека паметта за него никогаш нема да биде заборавена.

- Е тоа, Паскали, да го знаев ќе и носев, секој ден свежи цвеќиња. Нека пукнат душманите. Ама јаска забележав, кога јаска ќе поминвав покрај неа ми се чинеше како таа да не ме гледаше намуртена како другите, туку како да ми се насмевнуваше. Сполајти многу шо ми ја раскажа вистината за оваа чудесна црница. Сега знам дека не сум сама во селото.

Се разделив од добродушната моја роднина и побрзав што поскоро на долгоочекуваната средба.

Само што се качив на Горната Горица, ја здогледав величествената моја црница. Одев пополека и штом се доближував до неа возбудата ми се креваше до лудило. И, на крај, стигнав до лозјето. Застанав карши неа на спротивниот ќош. Настана застрашувачка тишина. Лисјето и гранките престанаа да се веат. Ми се чинеше како илјада очи да се вперени кон мене. И се обратив со глас полн со љубов: Јас сум Паскали што те посади пред точно 60 години. Прости што не можев порано да те видам. Те поздравувам и се гордеам со тебе!

Забележав насмевка на нејзините лисје осветлени од Сонцето. Кинисав кон неа. И тогаш почнаа сите лисје да се разигруваат, а со нивното шумолење го осетив милосливиот поздрав кон мене. Колку што се приближував толку и шумолењето стануваше посилено. На крај, се размрдаа и гранките. Почна целата црница да се тресе. Јас одев кружно кон неа, така што им дадов можност на сите гранки да ме допрат. На, крај се упатив кон стеблото. Стигнав до него и со неизмерна љубов го прегрнав. Почнав да го милувам со насолзени очи. Од големата возбуда не ми издржаа нозете и клекнав покрај неа. Осетив дека

црницата почна цела да се тресе и тогаш и го слушнав гласот, кој извираше од нејзините длабочини. Тоа беше гласот на искажаната непокорност и неуништуивост, гласот на гордоста и достоинството. Се обидов да се подигнам. Погледнав надолу и забележав младо стебленце што пуштило корен до самата мајка, остарената црница. Застанав одушевен и среќен од прекрасната глетка. Се прекрстив, нежно му ги пољубив ливчињата и го погалив. Станав, зедев воздух. Се почувствував пресреќен од многу посакуваната средба и од чувството дека ова не е се за црницата од лозјето на Ламбро.

Март 2012 год.

ЗБОР ОД АВТОРОТ

Ја напишав книгата со единствена цел да не ги оставам во заборава спомените за прекрасните луѓе од селото Кондороби. Тие луѓе ги испишаа најсветлите страници за суштествувањето на еден народ полн со животна сила, горд и свесен, за сопствените благородни вредности.

Се потрудив преку нивната судбина да го прикажам непокорот и решителноста да се борат за слободата, како и трагичниот крај на сите нивни желби и надежи. Тие беа жртви на нечовечки егзодус за да бидат уништени или протерани од својата земја и распрчкани низ целиот свет. Сакав да им оддадам чест на многубројните борци што ги дадоа животите во името на слободата и човечкото достоинство.

Се потрудив да ја прикажам автентичноста на сите случувања. Ги претставив луѓето со нивните вистински имиња и со нивниот јазичен дијалект. Сите настани изнесени во книгата се вистинити.

Му изразувам голема благодарност на брат ми Васко (Циле) за укажаната помош во оживувањето на спомените за нашето село кои ни беа прераскажани од нашите дедовци, чичковци, а пред се од татко ни кој како најдраг спомен ги чуваше во својата меморија.

Во прилог на книгата го претставив и речникот со околу 550 оригинални зборови од дијалектот на селото, што останаа во моето сеќавање до денешен ден.

Март 2012 год.

ПРИЛОГ

Со “ Црницата од лозјето на Ламбро” добиваме значајно мемоарско писание од авторот Паскал Камбуровски – темелен познавач и резултатен истражувач на македонството, на македонските старини , на неоткриени историски факти –кое е одраз на едно од многуте потресни сведоштва за страдањата, за репресијата и ужасите врз Македонците, применувани од Грците, и тоа со семожни најдолни злосторни експерименти, постапки и организирани дејствија во континуитет и со ист интензитет низ сите периоди, со единствена цел: асимилација и уништување на се што е македонско, со нагласена одржливост на грчкиот фанариотски драматизам , егоистичко-расистичка наставеност врз се што не е грчко, како и макијавелистичко-агресивните аспирации на туѓото како наготово присвоена придобивка. Грчкиот ген опстојува со кодирани генерации и тенденции за фалсификување, лажење, крадење, лицемерие и преправање. Познатиот Римјанец од првиот век Јувенал рекол дека лажливата Грција е способна да си ја фалсификува дури и сопствената историја.

Од таквите особини и менталитет на Грците како популација сред други народи, не е поштедено ни селото орловско Кондороби (едно од знаменитите селје во Костурско) за кое авторот ни претстави реална слика за случувањата и патилата на кондоропци како чесни , помагателни и работливи селани.

Тоа е типично македонско село во пазувите на македонската земја, со развиена и негувана народна традиција и култура. Неговите бистроумни жители доживувале и преживувале окупации, борби, глад, сиромаштија, палежи , грабежи, мачења, насилства, убиства, силувања, апсења, прогони, геноцид, сакатења, интернирања, депортирања, терор, изживувања, садизам , забранувања, понижувања, навредувања, раселувања,

негирања, тепања, поделби, раздори, асимилирања, туторства, заплашувања, тагувања со бол и непробол и ред други злодела непримерни за човештвото од хумани аспекти.

Писанието се прочитува во еден здив, бидејќи темата му е трогателна и фактографска, оформена со единствен и лесноразбирлив стил и изразност пристаплив за секој што држи до објективност и правичност, искреност во приказите и сочувственост со страдалниците од Кондороби во костурскиот регион и понатаму низ македонската голгота.

При читањето на секој збор, на секој ред, на секоја мисла, на секоја јасно искажана содржина за случувањата, уште повеќе добива во важност што авторот успешно ја вклучува и изворната употреба на локалниот говор со идиомски изрази од тој крај, на кои очевидно и самиот тој е говорител и добар познавач на тоа наречје од селото, од кое со гордост потекнува како Македонец.

Со “Црницата од лозјето на Ламбро” читателите имаат можност автентично да си ги збогатат сознанијата за Кондороби и кондоропци како население и темперамент, за селото во минатото.

Сликовитото изнесување на средселските собири, веселбите, изворните на радост ора и песни, непресушните надежи и честите страдања на селаните, живите длабоки патриотски корени, нивната истрајност за опстојби и се што носи еден мачен и егзистентен живот, проткаен со неизгасливиот порив за опстанок и иднина – е драгоценото наследство на вкоренетиот цивилизациски ген за генерациски континуитет на времињата и просторите, поттикнувачки создаван и негуван кај Македонецот по род и свакања за се што го опкружува со природниот космички идентитет, феномен и законитост.

Ова писание може да инспирира за потхранување на волјата и идеите за македонската утрешнина и гордоста за поколенијата да останат доследни наследници и продолжувачи на предците, овенчени со слава и почит што го задолжиле светот со две големи империи (Македонската и Византиската), со правен

систем од Јустинијан Први и прогресивни општествени движенија.

Во последниот дел мошне погодно е извлечена и нагласена симболиката на црницата со нејзините алегорични пројави и упатни знаци, никнати и помешани со чевечките емоции и вообразби, со сигналите како пораки што таа ги манифестира спрема злото и доброто, нејзиното целно реагирање на нив кои природите за приближување до неа и околу неа, и тоа од раѓање до остарување, од никнеж до создавање потомство – мајката и ќерката црница, како олицетворение на природните текови на био – светот и на луѓето во него, без оглед на судбините што ги снаоѓаат и непредвидливостите од сите сорти и домени на опстојувањата.

Ете тие пораки со едукативна смисла, со се другите повеќето концизно и прегледно опишани ситуации, ова инспиративно потикнато и напишано сведоштво го прават уште повредносно во решеноста да биде грижливо и изворно собрано, расветлено и спасено од заборав едно македонско време, место и историја, обележано со секојдневни црнила и трауми на Кондороби и кондоропци вгнездено во природниот раскош на Костурскиот крај на татковите и мајчините огништа од детствата и годините што доаѓаат.

Владимир Иваноски
Професор за македонскиот јазик